

Södertörns högskola | Institutionen för kommunikation, medier och IT | Kandidatuppsats 15 hp | Journalistik | Höstterminen 2010 |
Programmet för journalistik med samhällsstudier

I de "allmänna" människornas intresse

– En undersökning av pressens självreglering
1930-1970

Av: Morris Wikström
Handledare: Christian Andersson
Examinator: Jöran Hök

1. Abstract

Uppsatsen undersöker, med utgångspunkt i den svenska pressens självreglering, de syften och strävanden som legat till grund för den svenska pressens etiska riktlinjer. Genom en diskursanalytisk metod och med stöd av Hannah Arendts teorier om makt, den sociala sfären och samhällsintresset analyseras tidningstexter och diskussioner på Publicistklubben under åren 1930-1940 och 1950 -1970. Uppsatsen argumenterar för att den privata sfären har bestämts i förhållande till den samhällsnytta som en publicering innebär, och i de fall då en sådan funnits har händelsen befunnits vara offentlig, och i de fall då en publicering inte tjänat samhällsintresset har händelsen befunnits vara av privat karaktär. Detta har lett till att pressens funktion blivit den av en normerande instans för samhällsmedlemmarna, samtidigt som normen själv etablerar en makt i pressen genom att värdera vilka som kan eller inte kan få uppträda i offentligheten. Denna värdering sker utifrån den roll som pressen har tilldelats i samhället, vilket på förhand bestämmer en åsikt eller handling som legitim eller inte i förhållande till det syfte som pressen har.

Nyckelord: Offentlighet, pressetik, presshistoria, privatsfär.

Innehållsförteckning

1. Abstract	2
2. Inledning	4
3. Syfte och frågeställning	4
4. Tidigare forskning	5
5. Teori	6
5.1. Hannah Arendt	6
5.2. Jürgen Habermas	9
6. Metod	10
7. Material	11
8. Privatmänniskans förekomst i den journalistiska texten 1910 och framåt	13
9. Sjukdomstillstånd och läkarkåren	18
10. Diskussion om läkarnas förhållande till pressen	20
11. Utländska förhållanden	22
12. Brottsovervakning	26
12.1. Bör vi publicera namn på misstänkta?	26
13. Pressen och rättskipningen	28
14. Nyhetens förfall	31
15. Kan pressen riskera brottslingen återanpassning till samhället?	32
16. Brotts och namnpublicering	33
17. Slutsatser	35
18. Diskussion	36
19. Sammanfattning	38
Litteratur- och källförteckning	

2. Inledning

1910 bestod svenska tidningssidor av notiser som handlade om dödsfall, mord, rättegångar, olycksfall och familjebekymmer. I artiklarna skrevs namnen på de inblandade ut. Deras livshistorier skrevs ner, och i texten kunde man läsa var de bodde, om de hade barn, och om de var gifta. Deras liv var en del av den journalistiska händelsen. Under de drygt femtio år som följde fördes flera diskussioner på Publicistklubben om vad pressen kunde tillåtas att skriva om, och 1967 trädde nya regler i kraft. I Publicistklubbens regler infogades en paragraf som löd: ”Den enskildes rätt till skydd för sitt anseende och sin integritet skall respekteras. Publicitet, som kränker privatlivets helgd måste undvikas, där ej oavvisligt allmänintresse kan kräva offentlig belysning”.¹ Den här uppsatsen frågar sig varför inte namnen fick vara kvar. Hur kommer det sig att det som förut var viktigt att skriva om inte längre var det? Hur uppfattas vad som är privat, och vad som är av allmänt intresse?

3. Syfte och frågeställning

Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka varför Publicistklubben såg skäl att reglera pressens verksamhet, och vilka argument som anfördes för att en reglering skulle komma till stånd.

Frågeställningen lyder: Hur argumenterade Publicistklubbens debattörer i debatterna som föregick regleringen av privatpersonens förekomst i pressen, och vem är privatpersonen som omfattas av Publicistklubbens regler, sådana de kom att se ut 1967?

Frågor som besvaras i anslutning till frågeställningen är:

Vilken uppfattning om allmänheten kom till uttryck i de diskussioner som föregick regleringen?

Hur omformas uppfattning om pressens roll under den undersökta tidsperioden?

Vilka utländska förebilder fanns det för Publicistklubbens debattörer?

---

¹ Engblom, Lars-Åke, Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (2002). *Den svenska pressens historia. 4, Bland andra massmedier (efter 1945)*. Stockholm: Ekerlid, sid 56.

4. Tidigare forskning

Uppsatsen använder sig, vid sidan av det för undersökningen utvalda källmaterialet, av Jan Ekecrantz och Tom Olssons undersökning *Det redigerade samhället – Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*.²

De undersöker tidningstexter från olika år under 1900-talet och kartlägger genom kvantitativ metod vilka samhällssfärer (ex. privatsfär, kulturell sfär, partipolitisk sfär³) som förekommer i tidningstexterna, vilken typ av artiklar som förekommer, och binder samman detta med en historisk bakgrund som till stora delar beskriver folkhemmets framväxt i Sverige under 1900-talet. En del av den här uppsatsens uppgift ligger i att fylla i de luckor som identifieras i Ekecrantz och Olssons undersökning, där den mest kritiska är frågan om privatmänniskans funktion – d.v.s. den roll hon tilldelas i medierna. Frågan Olsson och Ekecrantz ställer är ”[V]ilka sfärer uppträder tillsammans nu och förr och hur förenas de sociala rumskonstruktionerna med tids- och händelsekonstruktioner?”⁴

Det som Olsson och Ekecrantz kommer fram till är att samhällssfärernas förekomst i tidningstext har förändrats mycket lite under 1900-talet. Sfärerna framträder med ungefär samma andel sett över en period på 55 år (1935-1990). Det är för all del anmärkningsvärt, menar Olsson och Ekecrantz, med tanke på hur samhället har förändrats under den undersökta tidsperioden. ”Den allmänna slutsats man kan dra är att konstruktionen av samhällsstrukturen hör till journalistikens invarianser. Den är ytterligt statisk.”⁵ Vidare blir omdömet om journalistikens rapportering att:

Sammanfattningsvis är det mest slående den rigida och statiska struktur som fungerar som ram för den journalistiska beskrivningen av samhället. Som det ser ut i det här materialet har de senaste två generationernas svenska samhälle, från framväxten av

---

² Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994). *Det redigerade samhället: om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*. Stockholm: Carlsson.

³ Ekecrantz & Olsson, sid 150-151.

⁴ Ekecrantz & Olsson, sid 151.

⁵ Ekecrantz & Olsson, sid 151.

folkhemmet på 1930-talet till den slutliga demonteringen av det inför 2000-talet, knappt satt några spår (...).⁶

Olsson och Ekecrantz's undersökningar visar att "[p]rivatsfären var sparsamt företrädd på trettio-talet, men ligger därefter på en högre nivå – kring 16 % både 1960 och 1990".⁷ Men samtidigt skriver de att privatmänniskan förmodligen inte är samma sociala figur under de undersökta åren.⁸ Den här uppsatsen anser att för att kategorierna alls ska ha något värde, så måste de också bestämmas i förhållande till varandra, och på samma gång behålla samma inbördes relation för att alls ha ett värde som historiska analysenheter. Därför ligger inte den här uppsatsens huvudsakliga tyngdpunkt på texterna, utan de resonemang som föregår dem, som syftar till att bestämma vem som kan omskrivas i medierna, och vem som av olika skäl inte kan omskrivas. Det är i det resonemanget som vi kan klargöra vilken social figur denna privatmänniska är, vilket i förlängningen på ett mer relevant sätt kan visa hur förekomsten av olika aktörer i tidningstext egentligen ser ut, och vilken position pressen intar i den samhälleliga strukturen.

5. Teori

Uppsatsens teoretiska ramverk bygger på Hannah Arendts *Människans villkor*⁹, och hennes teorier om den sociala sfären, om normens roll i socialstaten och hennes definition av makt. Till hennes teorier infogas till viss del också Jürgen Habermas teori om att offentligheten börjar penetrera den publik de uppträder inför. Att de här teorierna har valts framför andra, mer journalistiskt närliggande teorier beror på att uppsatsen försöker klargöra vissa grundläggande uppfattningar och sätt att resonera som finns inom journalistiken, vilka samtidigt återfinns inom den traditionella journalistikforskningen.

5.1. Hannah Arendt

I Hannah Arendts *Människans villkor* beskriver Arendt hur offentligheten, sådan hon uppfattar den, har förändrats i jämförelse med den grekiska stadsstatens offentlighet. Hos grekerna var begreppen privat och offentligt tydligt åtskilda, och deras konkreta områden kan

⁶ Ekecrantz & Olsson, sid 157.

⁷ Ekecrantz & Olsson, sid 156.

⁸ Ekecrantz & Olsson, sid 157.

⁹ Arendt, Hannah (1998). *Människans villkor: vita activa*. Rev. utg. Göteborg: Daidalos.

uttryckas som att det privata var familjen, medan det offentliga var det politiska livet. Så är, menar Arendt, inte längre fallet. Det som förut var privat - familjesfären och det livsuppehållande arbetet - är inte längre skilt från politiken, som nu sysslar med just familjen och arbetet och omgärdar dem med legala och sociala normer. Istället för en tydlig uppdelning mellan den offentliga och den privata sfären har de blivit en gemensam sfär, som Arendt kallar för den *sociala* sfären.

[D]et socialas framväxt under den nya tiden, d.v.s. "hushållets" och de "ekonomiska" verksamheternas (*oikia*) utbredning i det offentliga rummet, har inneburit att själva hushållningen och alla angelägenheter som förr hörde till familjens privatsfär nu angår alla, alltså har blivit "kollektiva" angelägenheter.¹⁰

Detta har lett till att samhällets struktur har kommit att förändras på ett drastiskt sätt, och på många sätt har strukturen kommit att likna den struktur som fanns i familjesfären under antiken.

[S]amhället kräver alltid att samhällsmedlemmarna skall förhålla sig till varandra som i en enda stor familj, där det endast kan finnas en uppfattning och ett intresse.¹¹

Och för att fullfölja denna likhet mellan den forna familjesfären och den nu existerande sociala sfären ser vi hur samhällsgemenskapen är underkastad ett villkor – det livsnödvändiga. Därför skriver Arendt: "Hushållets sfär utmärktes av att den mänskliga samlevnaden där huvudsakligen dikterades av de mänskliga behoven och livsnödvändigheterna."¹²

I den sociala sfären är de här "mänskliga behoven" liktydiga med de samhälleliga behoven. Och de samhälleliga behoven tar sig uttryck på flera sätt. Ett av dem är att medlemmarna av samhället blir underkastade ett anonymt "intresse". Samhällsintresset antar samma funktion som förut familjefadern hade, i det att han kunde diktera vad som var brukligt att göra, i egenskap av herre över familjen. Men samhällsintressen saknar, skriver Arendt, en fysiskt närvarande herre. Det är ett anonymt intresse och "[h]är behövs faktiskt inte en enda persons herravälde eftersom det kunnat ersättas med intressets egen kraft".¹³ Effekten detta intresse får för medlemmarna av samhället är att de antas bete sig på ett konformt sätt, och underkastas

---

¹⁰ Arendt, sid 63.

¹¹ Arendt, sid 70.

¹² Arendt, sid 59.

¹³ Arendt, sid 71.

sociala normeringar som förhindrar spontana handlingar.¹⁴ För Arendt betyder detta att "[m]asssamhället markerar samhällets seger, det utgör det stadium under vilket det över huvud taget inte finns några grupper som står utanför samhället".¹⁵

Denna samhällsliga organisering av medlemmarna har också ett syfte. Och Arendt förstår detta syfte som möjligheten att beräkna samhällsmedlemmarnas handlingar.

De ekonomiska teorierna kunde göra anspråk på vetenskaplighet först när samhället hade genomdrivit ett enhetligt beteende, vars former man nu kunde utforska och systematisera eftersom alla skiljaktigheter kunde bokföras som avvikelser och därmed avfärdas som asociala eller anormala.¹⁶

Statistiken fungerar alltså som ett sätt att legitimera ett handlande och att kunna skapa teorier om det genom att normera ett beteende. Samtidigt är denna avvikande handling viktig eftersom den definierar det beteende som vi anser vara normalt.¹⁷

Till denna teori om det privata och det offentliga kommer också en annan tanke som den här uppsatsen begagnar sig av - Arendts tankar om makt. För Arendt är makt inte något konstant, eller något som på förhand tillkommer olika grupper. Istället koncentrerar sig Arendt på förutsättningarna för att makt ska uppstå. För henne är den grundläggande förutsättningen att en mångfald människor samlas, och att de inte skingras.¹⁸ Detta i kontrast till andra sätt att analysera makt, som något som per automatik tillkommer individer beroende på deras ekonomiska situation, deras samhällsliga anseende. De teorierna behöver inte vara felaktiga, men makt, menar Arendt, skapas inte genom sådana faktorer, utan är på sin höjd en effekt av en den makt som uppstår när flera individer samlas och inte skingras efter samfäll handling.¹⁹

Arendt menar också att när en människa handlar, till skillnad från när hon betar sig, då visar hon sig för andra. Hon blir sedd, och inträder som en omständighet för andra, varför hon

---

¹⁴ Arendt, sid 71.

¹⁵ Arendt, sid 72.

¹⁶ Arendt, sid 73.

¹⁷ Arendt, sid 74.

¹⁸ Arendt, sid 273.

¹⁹ Arendt, sid 271-274.

också blir en individ i det gemensamma rummet, men att detta handlande har normerats bort i den framväxande sociala sfären. För att förtydliga kan vi använda Arendts ord:

Handlande som förblir anonymt och gärningar vilkas gärningsman inte kan namnges är meningslösa och hemfaller åt glömskan; det finns ingen att berätta historien om.²⁰

För att då förstå Arendts sätt att se på socialstaten får vi använda oss av vad vi tidigare berättade om statistiken. I statistiken behövs kvantitativa massor för att kunna belägga ett visst beteende. Detta är i sig ett sätt att avindividualisera den handlande människan.

Så snart vi försöker säga *vem* [Arendts kursivering] någon är, börjar vi räkna upp egenskaper som denne delar med andra och alltså just inte gör honom unik. (---) På sin höjd har vi då skildrat karaktärstyper och inte individer (---).²¹

5.2. Jürgen Habermas

I Jürgen Habermas *Borgerlig offentlighet*²² beskriver författaren hur offentligheten omformats under historiens gång. I kontrast, återigen, till grekernas uppfattning av begreppen privat och offentligt beskriver Habermas hur privatsfären integreras i den offentliga sfären, på samma sätt som Arendt (om än från olika utgångspunkter) visar i *Människans villkor*. Habermas beskriver också hur denna utveckling i medierna leder till att den resonerande offentlighet han menar fanns under 1800-talet försvinner och ersätts av konsumenter som gillar eller ogillar redan befintliga förslag, eller som med Habermas terminologi bestäms som ”massan”²³ vilket Habermas vänder sig emot.

En som publik desintegrerad publik av medborgare mediatiserar med politiska medel sålunda att den å ena sidan kan tas i anspråk för att legitimera politiska kompromisser utan att å andra sidan vara delaktig eller ens förmögen att delta i beslutsfattandet.²⁴

---

²⁰ Arendt, sid 245.

²¹ Arendt, sid 246.

²² Habermas, Jürgen (2003). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv.

²³ Habermas, sid 237.

²⁴ Habermas, sid 210.

”I den nya offentligheten tjänar ’publicitet’ lika mycket till att manipulera massorna som att i efterhand legitimera ett handlande hos dem (...)” heter det i Mats Dahlkvist förord till *Borgerlig offentlighet*.²⁵ Habermas ideal är istället en resonerande offentlighet, som både initierar och legitimerar politiska handlingar. Och detta resonemang är målet för samhället, inte vad detta resonemang eventuellt kommer fram till.²⁶ Habermas kommer framförallt till användning i uppsatsens avslutande diskussionskapitel, där konsekvenserna av de empiriska resultaten skisseras och diskuteras.

6. Metod

Uppsatsen använder sig av en diskursanalytisk metod, sådan den förklaras i Göran Bergströms och Kristina Boréus *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*.²⁷

Den diskursanalytiska metoden förknippas främst med den franske idéhistorikern Michel Foucault, och metoden vilar på grundantagandet att texter och meningar inte bara har en rent avbildande funktion, utan därtill konstituerar det omgivande samhället. Texter och tal formar alltså det övriga samhället och får en produktiv roll eftersom de skapar förhållande som de beskriver. Med Bergströms och Boréus ord:

Istället för att uppfatta idéer som återspeglings av den materiella verkligheten, kan man se det som att idéerna förutsätter ett språk som i sin tur organiserar den sociala verkligheten.²⁸

På det sättet är diskursanalysen redan från början upptagen med en maktaspekt på det den undersöker, eftersom själva undersökningsobjektet ses som en del av en maktrelation.

Samtidigt försöker den här uppsatsen, vid sidan av uppgiften att analysera de utsagor som förekommer i textmaterialet förstå vad det får för effekt på de sociala praktikerna²⁹ som

²⁵ Förordet återfinns i den för uppsatsen använda utgåvan av *Borgerlig offentlighet*, och citatet är hämtat från den tionde sidan i förordet som bär titeln ”Jürgen Habermas’ teori om ’privat’ och ’offentligt’”.

²⁶ Habermas, sid 208.

²⁷ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

²⁸ Bergström & Boréus, sid 303.

utsagorna uttalar sig om. Tolkningen med den diskursanalytiska metoden rör inte enbart vad det är som sägs, utan också vad det får för praktiska konsekvenser för den som omfattas av det sagda. För att i någon mån förtydliga kan vi använda oss av den förklaring som Bergström och Boréus gör av Foucaults metod.

Foucault menar att när diskurser skapas leder det till att människor kontrolleras, vilket sker genom ett antal procedurer som sammantaget kan kallas för utestängningsmekanismer.³⁰

Det är alltså genom att sätta upp begreppsliga gränser mellan olika fenomen som ett maktförhållande blir synligt, eftersom denna relation mellan olika fenomen betyder något för den sociala praktiken. Och det är de här gränserna som uppsatsen försöker leta upp och förstå. Därför är diskursanalysen den metod som valts – för att förstå varför pressen gjorde en åtskillnad mellan privatlivet och det offentliga livet, och vilken maktrelation som ryms i denna åtskillnad.

Förstått på det viset är också metoden en undersökning av intradiskursiva beroendeförhållanden³¹, eftersom uppsatsen undersöker kategorin *privat* och hur den uppträder i den pressetiska diskursen, d.v.s. hur ett begrepp uppträder inom en och samma diskurs, och inte i förhållande till andra diskursers användning av begreppet.

7. Material

Undersökningen består av två delar. Den ena delen utgörs av en textanalys av tidningstexter som handlar om dödsfall, olyckor eller brott. Texterna är hämtade från *Dagens Nyheter* den 1-7 februari under åren 1910, 1930, 1960 och 1970. Urvalet fyller två funktioner. Den ena är att belysa hur pressens regleringar vad gäller publiceringen av namn ser ut i tidningstexten – skrivs namnet ut? Det andra skälet är att genom tidningstexterna förstå vad det är som utgör

---

²⁹ Ordet används här för att undvika att uppsatsen använder sig av två olika uppfattningar om vari handlandets natur består. För Foucault är begreppet sociala praktiker inte bara att handla i förhållande till andra, utan rör också de kategorier som det handlande subjektet navigerar sig i världen med. För en bra och uttömmande förklaring rekommenderas Foucault, Michel (1991). *Remarks on Marx*. New York: Semiotext(e)

³⁰ Bergström & Boréus, sid 311.

³¹ Bergström & Boréus, sid 313

själva händelsen – är det själva dödsfallet, olyckan eller brottet, eller är det något annat som motiverar textens tillkomst? Texterna tolkas också utifrån frågan om de behandlar något som har hänt, eller något som kommer hända.

De undersökta texterna får, tillsammans med Ekecrantz och Olssons undersökning *Det redigerade samhället – Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnufts historia*³² illustrera den förändring som sker i den journalistiska texten under den undersökta tidsperioden.

Långt ifrån alla texter som urvalet tillåter blir analyserade i uppsatstexten. Istället ligger fokus på att illustrera på vilka olika sätt som privatmänniskan kan förekomma i pressen, för att på så vis ringa in själva frågeställningen och ge en referenspunkt åt publicistklubbens diskussioner.

Den andra delen av undersökningen är en diskursanalys av de diskussioner som försiggick på Publicistklubbens möten under åren 1930-1940 och 1950-1970.

Att det är Publicistklubbens debatter som analyseras faller sig naturligt. För det första är det Publicistklubbens regler som utgör själva utgångspunkten för undersökningen. För det andra har Publicistklubben också redan från början (1874) varit en smältdegel för en publicistisk och politisk diskussion om journalistikens roll i det svenska samhället.³³

Anledningen till att denna del av undersökningen börjar först 1930 beror på praktiska omständigheter. Publicistklubbens årsböcker skriver inte förrän på 1930-talet ut de diskussioner som försiggick på klubbens möten. Därför finns ingen strukturerat källmaterial från den tiden. Att undersökningen väljer att inte analysera Publicistklubbens diskussioner under 40-talet är av två skäl. Det första är att källmaterialet då skulle bli alltför omfattande för att låta sig fångas, och det andra skälet är att andra världskriget kan antas ha en menande inverkan på Publicistklubbens verksamhet. Någon större påverkan på resultaten torde inte denna lucka i undersökningen ha.

---

³² Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994). *Det redigerade samhället: om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnufts historia*. Stockholm: Carlsson.

³³ Arnö, Ivar (1964). *Publicistklubben 90 år: 1874-1964*. Stockholm: Klubben

Efter att ha läst årsböckerna mellan 1930-1940 och 1950-1970 har de diskussioner som behandlar frågan om vem som kan få förekomma i pressen valts ut. På så sätt kan vi analysera de argument som låg till grund för att en reglering runt privatlivet och privatpersonen kom till stånd. I den här delen är så gott som alla diskussioner som faller in under urvalskriterierna redovisade i texten.

Till slut sammanfogas de båda delarna i en slutsatsdel och en diskussionsdel som syftar till att med hjälp av Habermas och Arendts teorier besvara frågeställningen, men också för att skissa effekterna av det empiriska resultat som undersökningen kommit fram till när det gäller Arendts definition av makt och Habermas teorier om det offentliga resonemanget.

8. Privatmänniskans förekomst i den journalistiska texten 1910 och framåt

Den första delen av den här undersökningen fokuserar på den journalistiska texten, och på vilket sätt privatmänniskan porträtteras, vilken roll hon intar i förhållande till det övriga samhället, och på vilket sätt hennes handlingar bedöms vara värda att lyfta fram till en större publik.

Den första texten vi läser är en text som var införd i *Dagens Nyheter* den femte februari 1910.

En förtviflad moder.

- *Privat till Dagens Nyheter*

NYKÖPING. Fredag. För fosters läggande å lönn har i dag i Nyköping häktats ogifta fabriksarbeterskan Elin Charlotta Strömberg, anställd å Periodens fabriker vid Harg utanför staden. Vid förhör har hon erkänt att hon någon natt i början af december i fjol nedkommit med ett barn, som placerats i en slaskhink. Samma natt har hon gömt fostret bland spånorna i en vedbod, där det sedan fått kvarligga. Hon visste ej om barnet var vid lif då det föddes. Som motiv för sin gärning har hon berättat att hon förut födt tre barn och att hon på grund af sin fattigdom ej varit i stånd att försörja äfven det fjärde. Det undangömda fostret föddes en lördagsnatt och på måndagen var modern åter i arbete.³⁴

För en nutida tidningsläsare är den här texten ovanligt närgången och på samma gång neutral. Det är Elin Charlotta Strömbergs berättelse som utgör själva historien. Den är berättad för

³⁴ Osignerad, "En förtviflad moder", *Dagens Nyheter*, 1910-02-05.

polismyndigheten, men själva myndigheten existerar bara som en platsmarkör i början av texten. Artikeln är osignerad, och på den manifesta nivån återfinns bara två aktörer - myndigheten som häktat henne, och själva handlingens subjekt själv.

Artikeln berättar vad som *har hänt* och det är betecknande för den tid vi befinner oss i - det samhälle som Olsson och Ekecrantz kallar för ”det oredigerade samhället”.³⁵ Ännu har den journalistiska händelsen inte blivit redigerad, utan existerar i en mer avtäckta form.

Pressen var 1910 en *förlängd* offentlighet. Den ”framstår här närmast som en parasitär verksamhet”³⁶ och återger i princip vad som sker i en redan existerande offentlighet. Det är också på det viset vi ska uppfatta rättsväsendets närvaro i texten - som ett rum vari det offentliga livet utspelar sig.

När vi gör nästa nedslag gör vi det 1930. Texten är införd i *Dagens Nyheter* den 2 februari 1930 och är mycket kort. Den lyder som följer.

Den drunknade hamnarbetaren identifierad.

Hamnpolisens har nu lyckats identifiera den man som på onsdagskvällen drunknade vid Riddarholmen. Han har befunnits vara hamnarbetaren Ivar Leonard Eriksson, boende på Skånegatan 2 B. Han var född 1895 och ogift.³⁷

Och det är allt. Här är en notis som införs, enkom för att läsarna ska få veta *vem* det var som dog. Notisen är som man förstår en uppföljning på en tidigare meddelad händelse, men händelsen saknade uppenbarligen något, som tidningen såg sig skyldig att inför publiken redovisa i efterhand också fastän händelsen inte längre är närvarande - *vem* det var som dog. Artikeln kompletterar en berättelse om vad som *har hänt*, och informationen gäller enbart vem det var som handlade.

Vid 1960-talets början nämns fortfarande namnen på de döda och de olycksförföljda, och de målande beskrivningarna av olycksfall finns kvar, men samtidigt har myndigheterna fått en allt mer framträdande roll i nyheter som rör privatpersoner.³⁸

Samtidigt finner vi en genre som skiljer sig stort från den första texten vi läste. I text ser den ut så här, införd den 3 februari 1960.

³⁵ Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom, sid 129.

³⁶ Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom, sid 129.

³⁷ Osignerad, ”Den drunknade hamnarbetaren identifierad”, *Dagens Nyheter*, 1930-02-02.

³⁸ Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom, sid 160.

Dödsoffren i trafiken dystert januarirekord

Mörker och halt väglag spelade en ödesdiger roll i dödsolyckorna i trafiken under januari, då 64 personer dödades enligt den preliminära statistiken från Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande. Det är en skrämmande ökning jämfört med förra året, då 48 personer fick sätta livet till i januari.

15 personer dödades vid mörkerolycker. Bland dessa befann sig en bilförare, fyra fotgängare och sju sparkstöttingsåkare. I de flesta fall, då fotgängare och sparkstöttingsåkare dödats, har detta berott på att bakifrån kommande bilister inte uppmärksammat dem innan det varit för sent.

De häftiga temperaturväxlingarna under månaden bidrog till svår halka som resulterade i att 15 personer dödades. Bland dessa var fyra bilförare, en mc-förare, sex bilpassagerare, två cyklister, en fotgängare och en sparkstöttingsåkare.

Blanka däck, häftiga ratt rörelser och för snabba inbromsningar bär skulden till flera halkolyckor konstaterar NTF.

Skrämmande är det faktum att 6 bilister, fem förare och en passagerare, dödades vid järnvägs korsningar under januari.³⁹

Det här är en för sentida tidningsläsare bekant syn. En nyhet som har sitt ursprung i statistik sammanställd av någon myndighet eller intresseförening. Och denna statistik, detta samlade grepp på vad som utspelar sig på gatorna i staden blir så att säga konstruerat i tidningen. För denna statistik *finns inte* i på gatan, utan uppstår i efterhand, på myndigheterna och blir sedan placerat i samma medium som tidigare inhämtat sitt nyhetsmaterial från gatan. De myndigheter som tidigare tjänade som rumslig markör för var någonstans en handling utspelar sig blir nu en producent av en information som faktiskt *inte finns* om inte myndigheten producerar den. Här använder vi oss av Arendts teorier om statistiken som ett medel för att upprätta en norm för människors handlande. Vi ser hur de enskilda livsöden och olyckor som ligger till grund för statistiken inte behandlas var för sig, utan som samlad samhällsinformation. De har sammanställts av NTF, och denna statistik innehåller olika värderande omdömen (kursiveringarna är mina egna): ”För snabba inbromsningar *bär skulden*”, ”*dystert januarirekord*”, ”*ödesdiger roll*”. Statistiken blir den grund varpå

³⁹ Osignerad, ”Dödsoffren i trafiken dystert januarirekord”, *Dagens Nyheter*, 1960-02-03.

normerande uttalanden kan göras, själva det underlag som bevisar normeringen och på samma gång upprättar den.

Tio år senare, 1970, inför *Dagens Nyheter* en artikelserie. Serien börjar den 6 februari på första sidan, nyheten toppar dagens tidning och fortsätter sedan några sidor in i tidningen.

Våldet ökar i Stockholm

Gamla vågar inte gå ut

Ett äldre par kommer till tunnelbanestationen vid Hornstull. En yngling i 17-årsåldern springer mot mannen. Utan anledning. Båda faller omkull.

Sekunderna efteråt är de omringade av ett hotfullt gäng pojkar och flickor. Några drar stiletter och några säger: - Dra åt helvete, gubbe. Hustrun har svagt hjärta och måste föras till läkare. Spärrvakten konstaterar: - Inget att bråka om. Det händer värre saker här varje dag.

Detta är våldet i Stockholm. Det våld som gör att många gamla människor inte vågar gå utanför dörren ensamma. Att "välta pensionärer" har blivit ungdomsligornas senaste nöje.⁴⁰

Artikeln berättar sedan om hur situationen är värst i förorterna, om hur Handens polisdistrikt fått förstärkning, och om hur en specialkommission tillsatts för att utreda "över 200 våldsbrott". Artikeln intervjuar ingen privatperson. Istället får olika poliser eller myndighetsföreträdare uttala sig om utvecklingen. Och när artikeln fortsätter på sidan 3 skriver *Dagens Nyheter* att det

Slutligen kan konstateras att det alltid är den fredliga allmänheten som får sitta emellan, både då det gäller skador och eventuella ersättningar. Som i detta fall som avgjordes under veckan:

En tjänsteman stod och öppnade sin bildörr på en gata på Söder. Plötsligt hörde han en röst bakom sig:

- Skrytdjäväl som har Mercedes.

---

⁴⁰ Massi, "Våldet ökar i Stockholm", *Dagens Nyheter*, 1970-02-06.

Mannen vände sig om för att omedelbart träffas av ett knytnävsslag som krossade hans glasögon. Han kunde inte se den flyende gärningsmannen. Detta hände för snart två månader sedan. Nu är ärendet avskrivet under motivering: Inget spaningsresultat.⁴¹

Dagen efter, den 7 februari 1970, följs artiklarna upp - uteslutande med myndighetsföreträdare. Kommissarie Gunnar Haglund får förklara att ”Stockholmarna behöver ej vara rädda åka T-bana”⁴², och forskaren och läkaren vid psykiska barna- och ungdomsvården i Stockholm, Bengt Herulf, uttalar sig.

De ungdomar som begår det till synes meningslösa våldet är ofta känslomässigt skadade. De är aggressiva och destruktiva - både mot sig själva och andra. De har själva blivit destruktivt och kärlekslöst behandlade. Därför saknar de förmågan till inkännande och medlidande. De upplever inte den misshandlade som en människa utan som ett ting.⁴³

Sedan följer ett längre resonemang om hur samhället blivit inhumant, och om ungdomarnas brist på anpassningsförmåga, och att de är ”likgiltiga för samhällets krav”.⁴⁴

Huruvida det här är en tidningsanka eller ej, eller om människor faktiskt var såhär rädda för ”ungdomsligorna” är inte vad den här undersökningen intresserar sig för. Det är också bara ett fall, och kanske skulle vi inte finna en motsvarighet under hela 70-talet. Istället vill den här undersökningen ställa frågan *hur kommer det sig att tidningarna kunde skriva såhär?* Den statistik som vi såg dök upp på 1960 har här fått en till dimension - det är inte bara myndigheterna som sammanställer statistiken - det är också myndigheterna som analyserar dess betydelse. Tidningens roll i den här processen är snarast att *dramatisera* myndigheternas arbete. Vi har också skäl att reagera över en sak till - ingen av förövarnas eller offrens namn nämns. De har en ålder och ett kön, men inget namn. Samtidigt är det just de här individerna som utgör själva intresset i artikeln. Hur tänker dem, varför handlar de som de gör, och vad får det för effekter på samhället? Dessutom använder tidningen myndighetsuppgifter om vad som har hänt för att tala om vad som *håller på att hända*. Tidningen identifierar ett samhällsfenomen, och låter myndighetsföreträdare uttala sig om vad det betyder, varför det

---

⁴¹ ”Våldet ökar i Stockholm”, *Dagens Nyheter*, 1970-02-06.

⁴² Massi, ”Stockholmarna behöver ej vara rädda åka T-bana”, *Dagens Nyheter*, 1970-02-07.

⁴³ Ekselius, Eva, ”De ser inte sina offer som människor”, *Dagens Nyheter*, 1970-02-07.

⁴⁴ Ibid.

sker och hur allmänheten i fortsättningen ska agera (se kommissarie Gunnar Haglunds uttalande - ”Stockholmarna behöver ej vara rädda åka t-bana).

Tolkade på ovanstående sätt korrelerar artiklarna bra med Ekecrantz och Olssons undersökning. Ju längre fram på 1900-talet vi rör oss, desto vanligare blir det att artiklarna uttalar sig om framtiden.⁴⁵ Och till grund för dessa uttalanden om framtiden ligger myndighetsuppgifter. I form av utspel och lägesbestämningar berättar myndigheterna vad som kommer att hända, eller vad det som just nu händer betyder för framtiden. Frågan vi måste ställa oss är: Varför blev det så? Hur kommer det sig att pressen istället för att referera vad som har skett börjar intressera sig för vad som kommer att ske?

9. Sjukdomstillstånd och läkarkåren

I slutet av 1930-talet hölls en diskussion på Publicistklubben. Medverkade gjorde flera läkare och journalister, och ämnet var hur anmälningar gentemot läkare skulle tas upp i medierna. En kommitté tillsattes, och 1937 presenterade den sitt resultat inför Publicistklubben. Man skriver:

Av vad som anförts framgår, att någon annan framkomlig väg ej torde förefinnas än att pressen själv överlämna att med erforderlig varsamhet behandla antydningar av ifrågavarande slag. Mycket skulle säkerligen vara vunnet, om pressen överhuvud vore ytterligt försiktig och särskilt kritisk när det faller offentliggörandet av dessa [anmälningar mot läkare, förf. anmärkning], vilka otvivelaktigt till stor del kunna betraktas som okynnesanmälningar.⁴⁶

Därför löd också den första punkten i en praxis som utsändes till TT för vidare spridning till tidningspressen:

P.M. rörande pressen och läkarna

1. Behandla varje anmälan mot läkare eller sjukvårdsanstalt med kritik. Den är ofta gjord i skandaliserings- eller utpressningssyfte.⁴⁷

⁴⁵ Ekecrantz & Olsson, sid 161.

⁴⁶ Publicistklubbens årsberättelse 1937, sid 110.

⁴⁷ Publicistklubbens årsberättelse 1937, sid 120.

Hur kunde bilden av medborgaren som utnyttjar sin rätt att anmäla den läkare som utsatt vederbörande för felbehandling bli så mörk?

Patienternas liksom även läkarnas intresse att offentliggöra av meddelanden angående patients hälsotillstånd ej kommer till stånd måste emellertid vika, därest det befinnas att å andra sidan står ett allmänt intresse, som fordrar att publicering sker. I stort sett torde emellertid allmänhetens berättigade krav att erhålla information på här förehavande område vara ytterst ringa. Vilka skador den för olycksfall utsatte individen ådragit sig och hurudant den sjukes tillstånd är, kommer regelmässigt ej allmänheten vid. Och det är en uppgift för pressen av ej ringa vikt att ej i sin mån hos allmänheten uppväcka eller underhålla dylika ovidkommande intressen.⁴⁸

I de fall då en publik är intresserad av sjukdomstillståndet på en enskild patient, då är det ett ”ovidkommande intresse”. Pressen har, synes det, en uppfostrande roll i att få publiken att efterfråga *rätt* information. Den information som rör privatmänniskan är inte *rätt* information om inte ett allmänt intresse finns. Samtidigt ser vi hur debattörerna formulerar ett *syfte* för pressens verksamhet. Pressen ska inte ”uppväcka eller underhålla dylika ovidkommande intressen”. Det är synligt också i det inlägg som medicinalrådet John Byttner gav i debatten som föregick skrivelsen.

Vidare har jag, som på grund av mitt arbete haft stor anledning att fundera över allmänhetens inställning till reformer i fråga om social hygien och socialmedicin o.s.v. många gånger haft skäl att i hög grad känna det värde, som samarbetet med pressen härutinnan äger.⁴⁹

Vi ser, med Habermas terminologi, hur en företrädare för myndigheterna ser möjlighet att penetrera den publik den skapar för sina handlingar.⁵⁰ Och en sådan uppfattning ger en viktig skillnad, som vi kunde beskriva som skillnaden mellan att beskriva vad som hänt, och beskriva för att få något att hända. Samma förhållande syns i bevakningen av politiken själv⁵¹

⁴⁸ Publicistklubbens årsberättelse 1937, sid 118.

⁴⁹ Byttner, ”Läkarne och pressen”, Publicistklubbens årsbok 1935, sid 129-130.

⁵⁰ Habermas, sid 237.

⁵¹ Politiska utspel blev då refererade när de förekom inför publik, de fick så att säga sitt värde av hur stor del av allmänheten som beivrade föreställningen, och inte sällan nämndes precis hur många som hörde på, och vilken stämning som rådde bland publiken, medan politikerns utspel fick se sig underordad allmänheten själv. Denna bild förändras under 1900-talets gång och istället blir det *vad politikern säger* som blir rapporterat. (se Ekecrantz & Olsson, sid 161).

som istället för att rapportera vad politiker *har gjort*, låter dem uttala sig om vad som *ska hända*. Det är en bevakning som har en fostrande karaktär, som inte tillåter ”ovidkommande intressen” att existera.

Pressen får alltså i slutet av 30-talet av Publicistklubbens debattörer finna sin uppgift förändrad. Ändå är denna kommittéskrivelse ytterst en vag avspegling av de argument som förekom i den debatt 1935, vilken initierade själva kommittéarbetet. För att få syn på de oförblommerade tankestrukturerna gör vi alltså bäst i att vända våra blickar åt det hållet.

10. Diskussion om läkarnas förhållande till pressen

Inledande anförare i diskussionen var läkaren Abraham Troell.

Någon har sagt, att tidningarna bilda liksom hjärnan i vår tids kultur. Säkert är, att den upplysning och det intellektuella utbyte som pressen skänker, har oskattbart värde. (---) Men samtidigt: Ingen kan förneka, att tidningarna äro i stånd att ge spridning åt mycket osunt - diletantism, misstro, reklammakeri, skandalhistorier, brott, mord osv.⁵²

Det är en lång räkka av fenomen som Troell anser vara ”osunt”. Men varför är det osunt? Vi ser hur ett ord återkommer hos några talare - ordet *upplysning*. Det är upplysning som pressen skänker, och det är ordet upplysning som också chefredaktör Sten Dehlgren använder.

[D]etta samarbete i upplysningens tjänst mellan läkarkåren och pressen måste få fortsätta och ytterligare utvecklas (...). Jag tror att man kan konstatera, att tilltron till kvacksalveriet under de sista decennierna blivit allt mindre och reaktionen däremot skärpts, medan i stället förtroendet för den vetenskapliga läkekonsten just till följd av detta samarbete i upplysningens tjänst vuxit sig mycket starkare.⁵³

Det är alltså denna upplysning som ligger till grund för den skrivelse som 1937 på ett principiellt plan ska ifrågasätta riktigheten i den kritik som riktas mot läkarkåren från allmänheten. För vore man öppen för allmänhetens kritik, synes det, vore man också öppen för det kvacksalveri som genom historien har varit så populärt bland allmänheten. Ett ifrågasättande av läkaren är på samma gång ett ifrågasättande av läkarkåren, och den

⁵² Troell, ”Läkarne och pressen”, Publicistklubbens årsbok 1935, sid 112.

⁵³ Dehlgren, ”Läkarne och pressen”, Publicistklubbens årsbok 1935, sid 121.

läkekonst som pressen stödjer, med hjälp av vilken samhället upplyses och förbättras. Här syns det ”intresse” som Arendt talar om. Det är till detta ”intresse” som debattörerna hänvisar när de ska formulera ett syfte för pressens verksamhet.

Under debatten anförs också ett annat argument, som den här undersökningen kommer att stöta på igen. För samtidigt som man fjärrmar sig från individen motiverar man sin egen existens, själva pressens fundamentala roll i samhället, med ett samarbete mellan press och myndigheter. Förutom myndigheterna vore pressen inte lika viktig, tänker man sig. Det är återigen Sten Dehlgren som yttrar sig:

En stor roll spelar snabbheten i nyhetsförmedlingen. Det vet alla tidningsmän, och därför vilja de komma med riktiga och vederhäftiga nyheter. Det är av den anledningen de ofta komma i kontakt med läkarkåren och sjukvårdsanstalterna. Det kan gälla någon av allmänheten mycket känd person, som drabbats av sjukdom och vilkens bortgång kan väntas; det kan ha inträffat en brottsak varvid kroppsliga skador uppstått; det kan ha inträffat ett olycksfall, en bilolycka eller dylikt. Det föreligger i ett sådant fall ett behov och enligt min mening ett legitimt behov av upplysning om hur tillståndet är, om det är fara för livet eller om vederbörande kanske redan har avlidit. Då vänder sig tidningsmannen till den, som bör sitta inne med riktiga upplysningar i det fallet, nämligen läkaren eller den sjukvårdsanstalt, där patienten vårdas. Men han gör ofta den erfarenheten (...) att det förhåller sig - att han icke får något svar från det håll, där man verkligen vet, vad som är riktigt sant. Det har ganska ofta till följd, att tidningarna komma med icke fullt korrekta upplysningar. Men upplysningar om saken måste de skaffa, även om de få anlita källor, som inte äro lika goda som läkarna och sjukvårdsanstalterna.⁵⁴

Det är alltså i upplysningens tjänst som pressen ska verka, till gagn för andra institutioner, men samtidigt som företrädare för allmänheten. Det rum som det offentliga förut var, d.v.s. den verksamhet och de handlingar som hela tiden sker i det offentliga rummet håller på att förändras, och själva olyckan är bara början på den journalistiska händelse som måste innehålla också läkarvetenskapen för att bli trovärdig. Det räcker inte längre med Elin Charlotta Strömbergs berättelse om varför hon valde att inte behålla sitt nyfödda barn. Till

---

⁵⁴Dehlgren, ”Läkarne och pressen”, Publicistklubbens årsbok 1935, sid 122-123.

hennes berättelse ska också en mer auktoritativ berättelse infogas för att hennes berättelse ska vara trovärdig.

Detta kan uttryckas på flera sätt. Ett sätt tillhandahålls av Olsson och Ekecrantz, som förvisso avser 90-talet med sin beskrivning, men det fenomen man intresserar sig för uppkommer redan här, i denna praxis som offentliggörs av läkarna och pressen. ”Den enskilda människan finns inte med av egen kraft i texten, hon är s.a.s. skapad av myndigheterna.”⁵⁵

Också på andra håll i Publicistklubbens verksamhet förekom tankar om pressen förhållande till institutionerna som utgjorde samhällets makt. De återfinns inte minst i de berättelser som Publicistklubbens stipendiater skrev ner i anslutning till sina resor. Här kunde man berätta om de förhållanden som rådde utomlands. De berättelserna utgör undersökningens nästa del.

11. Utländska förhållanden

Hur skulle samarbetet mellan pressen och myndigheterna se ut? En ledtråd får vi i de stipendieberättelser som inkommer av Publicistklubbens stipendiater, med uppdrag att uppdatera medlemmarna om pressen tillstånd och metoder i övriga världen. Den första berättelsen är en rapport från Alfred Öste, som 1933 redovisade sin resa till USA inför Publicistklubben.

För Alfred Öste står det ganska snabbt klart att det finns två sorters press. En som är vulgär, utan rimlig värdering av nyhetsmaterialet, och med en negativ påverkan på läsarkretsens upplysning. Den andra pressen är tvärtom i hög grad upptagen av politik, utan att för den sakens skull vara polemisk i sina politiska nyheter. Det är en press med högt anseende, och en modell som kan vara väl värd att importera. Det som utmärker den sämre pressen är en oordning i nyhetsmaterialet och ett bristande samhällspatos.

Matsedlar omväxla med religiösa betraktelser, mitt i allt mordeländet. News söndagsnummer, ca 70 sidor starkt, har ofta mycket längre artiklar om förbrytares liv och leverne eller utförliga skildringar från livet på nattklubbar och andra nästen i världsstaden. En känd förbrytare i Chicago dog, märkvärdigt nog, på sjukhuset i lunginflammation. Hans gärningar skildrades utförligt, alla de mord, sju å åtta stycken,

⁵⁵ Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom, sid 237.

han hade på sitt samvete eller med visshet misstänktes för, uppräknades samvetsgrant. I hela skildringen - och det var gemensamt för alla tidningar - fanns intet, som tydde på att det hela var något fruktansvärt, något hemskt för samhället att en dylik herre alltid klarat sig undan rättvisan. Det var en dödsruna som över en bekant medborgare. Det är givet, att denna press moraliskt utövar ett synnerligen skadligt inflytande, när man ser alla dessa förbrytare kallas med sina smeknamn som gamla bekant och deras gärningar aldrig fördömas.⁵⁶

Vi ser återigen hur det förkastliga med bevakningen ligger i detta att tidningen inte tar hänsyn till det ”intresse” som samhället har av pressens rapportering. Och detta intresse ligger i att pressen synliggör och förhåller sig till den norm för beteendet som gagnar samhället. Pressen förklarar inte för läsaren att förbrytarens beteende är skadligt gentemot samhällsintresset, och därför blir pressen själv skadlig.

Vidare saknar dessa tidningar, skriver Öste, trots sina miljonupplagor varje form av politiskt inflytande, vilket de inte heller önskar ha. ”De lever endast på sensationen, de ockra på människors sämsta lidelser för att öka sina upplagor.”⁵⁷ Vi ser hur det inte är i bevakningen själv som tidningens ansvar ligger, utan i det inflytande bevakningen har på en större allmänhet. Och att en beskrivning av en brottslings leverne är förkastligt eftersom det inte tar hänsyn till vad rapporteringen leder till.

Skild från denna skandalösa press står den press som äger högt anseende, och som utmärks av måttfullhet.

Att köra med stora rubriker dag ut och dag in, resonerar man, kan måhända löna sig för tidningar, som lägga an på en okultiverad och sensationslysten publik, utan nämnvärd omdömesförmåga men den del av pressen, som strävar efter intelligenta och tänkande läsare, kommer längst genom att icke i onödan slå på stora trumman.⁵⁸

Tidningarna ska alltså *forma* sina läsare, man ska uppfostra dem till ett önskvärt beteende som inte bara gagnar pressen, utan också samhället i stort. Ja, samhället är den tvingande omständighet som pressen måste förhålla sig till. Därför är det inte överraskande att själva det

⁵⁶Öste, ”Intryck från amerikansk press”, Publicistklubbens årsbok 1934, sid 87.

⁵⁷Öste, ”Intryck från amerikansk press”, Publicistklubbens årsbok 1934, sid 90.

⁵⁸ Öste, ”Intryck från amerikansk press”, Publicistklubbens årsbok 1934, sid 93.

världspolitiska läget är ett skäl till varför läsarna bör uppfostras i måttfullhet och rationalitet, och lär sig att värdera händelser efter deras *egentliga* betydelse.

I den allvarliga situation, som nu råder i världen, är pressens ansvar större än någonsin.⁵⁹

Så var alltså läget i USA. En tydlig uppdelning mellan den goda och den onda pressen, och dess betydelse för samhällslivet var själva kärnan på denna skala. När vi nu lämnar USA, och tar oss till England, får vi se de önskvärda praktiska konsekvenser som denna ideologiska uppfattning kunde leda till.

Det var Gunnar Hagwall som 1935 reste till England för att studera ”Myndigheterna och den engelska pressen”. Hagwall gör en tydlig skillnad mellan franska och engelska förhållanden, för där regeringen i Frankrike stundom dikterar vad som skrivs i den franska pressen, är tidningsmakarna i England alltför medvetna om sin självständighet. De tar emot pressmeddelanden, men kommenterar sedan fritt deras innehåll.⁶⁰ Och samtidigt som pressen i England intar denna självständiga hållning ser vi att en hel apparat har byggts upp för att reglera vem och vilka som får förekomma i pressen.

The press officer kan också förmedla ett samtal med någon högre tjänsteman, när det gäller klarläggande av någon viktig eller ömtålig punkt. Denna tjänsteman får dock aldrig citeras, härför lägger den engelska lagen hinden i vägen. Den engelska lagen fastställer nämligen mycket tydligt tjänstemannens ställning till allmänheten. Tjänstemannen får aldrig yttra sig i eget namn, och undantag från denna regel göres endast för departementschefen själv.⁶¹

Samma praxis, noterar Hagwall, har spritt sig till de privata bolagen.⁶² Det paradoxala är alltså här, att samtidigt som man hävdar sin självständighet gentemot statsmakten är själva de arbetsförhållanden som pressen lever under reglerade av staten, och det är statens regleringar som bestämmer vem och vilka som får uttala sig i vissa bestämda frågor.

⁵⁹ Öste, ”Intryck från amerikansk press”, Publicistklubbens årsbok 1934, sid 107.

⁶⁰ Hagwall, ”Myndigheterna och den engelska pressen”, Publicistklubbens årsbok 1935, sid 88.

⁶¹ Hagwall, ”Myndigheterna och den engelska pressen”, Publicistklubbens årsbok 1935, sid 89.

⁶² Hagwall, ”Myndigheterna och den engelska pressen”, Publicistklubbens årsbok 1935, sid 89.

Och än mer anmärkningsvärd blir situationen när Hagwall beskriver det engelska domstolsväsendet. Här betyder pressens självständighet åter en annan sak, nämligen en frikoppling från den privata, befogenhetslösa, människan. Det är från henne som pressen distanserar sig.

I den berömda domstolen Old Bailey, där alla mordprocesser äga rum, har Times sin egen referent, en gammal "barrister", en veteran, som är känd i hela pressvärlden. Han synes aldrig i pressbänken utan sitter bland advokaterna, där han har sin plats till vänster om domaren.⁶³

I detta institutionaliserade rum, där statsmaktens dömande makt huserar, intar alltså pressmannen sin position i samma nivå som själva statsmakten.

På grund av en för några år sedan kungjord lag är dock numera refererandet av vissa delar av skilsmässomålen beroende av domarens beslut. På det hela taget anser man i journalistkretsar, att lagen varit nyttig, även om man inom den mera utpräglade skandalpressen givetvis beklagar dess tillkomst. I vissa sensationella fall, när den ena av parterna - nästan undantagslöst den manliga - burit sig mycket ansvarslost åt, har det mer än en gång hänt, att domaren själv uppmanat referenterna att låta partens uppförande komma inför allmänheten, den felande till straff och androm till varnagel.⁶⁴

Det är alltså ytterst myndigheten själv som bestämmer vad som kan publiceras och vad som inte kan publiceras. Och skälet är att allmänheten ska reagera på det publicerade på ett för myndigheten önskvärt sätt. Pressen blir på så vis en del av statsmakten, eftersom den har samma syfte med sin verksamhet som statsmakten själv – att agera i samhällsintressets namn. Det är därför inte viktigt vem individen är, utan den roll hon kan ha som föredöme eller symbol.

Återigen görs en skillnad mellan press och press. Den skandalbetonade pressen vet inte sitt bästa, och inte heller samhällets. Men det bästa är i England, liksom i USA, myndigheternas uppfattning. Inga frågor reses om huruvida denna makt i den journalistiska arbetsprocessen som regeringen innehar kan missbrukas, eller kan forma journalistiken i en riktning som inte

⁶³ Hagwall, "Myndigheterna och den engelska pressen", Publicistklubbens årsbok 1935, sid 90.

⁶⁴ Hagwall, "Myndigheterna och den engelska pressen", Publicistklubbens årsbok 1935, sid 90-91.

tjänar den ”allmänhet” man säger sig tjäna. Det är dessutom en strävan bland engelska tidningsmän att i viss mån få *ersätta* statligt tillsatta tjänstemän med folk ur de egna leden.⁶⁵

12. Brottbevakning

Vi har sett hur en samhällsnyttig press sett skäl till att formalisera relationen med läkarna, och hur man under 30-talet hämtade inspiration från amerikanska och brittiska förhållanden. I denna utveckling hade man därför inte varit främmande för att vara samhällsnyttig, och att verka för allmänhetens upplysning i olika frågor. Pressen kunde, tänkte man sig, spela stor roll i denna upplysning. Men 1953 stod en statlig utredning klar som starkt skulle begränsa denna möjlighet. Utredningen förordade att poliser och åklagare skulle beläggas med tystnadsplikt för vad de utförde i sina yrken. Därför skulle pressens möjligheter att rapportera om brottsfall och häktningar vara i princip obefintlig om utredningen blev till lag.

12.1. Bör vi publicera namn på misstänkta?

När utredningen låg på bordet diskuterade PK utredningen under flera debattkvällar. 1956 hölls en första debatt, på ämnet ”bör vi publicera namn på misstänkta”?

Utredaren, överståthållare Hagander, inledde genom att argumentera för sin utredning.

Det framgår bl.a. av redogörelsen för polis och åklagarmyndigheternas praxis att pressen, särskilt på vissa orter sörjer för en omfattande nyhetsanskaffning vid sidan av informationer från myndigheterna. Ett betydande material tillhandahålles pressen av målsägare och intressenter, som med pressens hjälp hoppas vinna gehör för sina synpunkter. Att vederhäftighet av dylika källor måste ifrågasättas torde vara ett på varje tidningsredaktion välkänt förhållande.⁶⁶

För Hagander är alltså rättegångs- och brottsreferat en tummelplats för privata intressen. De här privata intressena förvrider så att säga myndigheternas arbete, eftersom myndigheten inte har en given plats i hierarkin över privatpersoners uppgifter. Det övergripande samhällsintresset urskiljs alltså inte, och tvingas samsas med allehanda privata intressen.

⁶⁵ Hagwall, ”Myndigheterna och den engelska pressen”, *Publicistklubbens årsbok 1935*, sid 94.

⁶⁶ Överståthållare Hagander, ”Bör vi publicera namn på misstänka?”, *Publicistklubbens årsbok 1956*, sid 97.

Därför föreslår han en lagstiftning som förbjuder pressen att använda sig av myndighetsuppgifter. Men pressen behöver myndighetsuppgifterna. Därför yttrar sig Knut Petersson som följer.

Vad som kan anses ådalagt är att tidningarna i enstaka fall lämnat obestyrkta och vilseledande framställningar av ännu inte utredda brottmål. Vad som icke kan anses ådalagt är, att detta i någon nämnvärd utsträckning skett genom polisens och åklagarens förvållande.⁶⁷

Under hotet att förlora sina viktigaste källor, lade Knut Petersson alltså skulden på de inte lika viktiga källorna - privatpersoner som i övriga fall inte kunde göra anspråk på att tala i samhällets intresse. Och istället för lagstiftning argumenterade pressens företrädare för en självreglering.⁶⁸ Och det är i den här distinktionen mellan individen och samhällsintresset, som ett syfte överhuvudtaget kan formuleras. När Elin Charlotta Strömberg 1910 förklarade sig inför domstolen var det fortfarande hennes uppgifter som refererades. Hon förklarade vad som hade hänt, och pressen refererade hennes berättelse. Men när vi befinner oss på 1950-talet ligger denna uppgift på myndigheten själv. Det är myndighetens berättelse som är den korrekta, och det korrekta betyder i det här fallet, som tidigare, att berättelsen tar hänsyn till samhällsintresset. Vi ser under denna den första av ett flertal debattkvällar också ett annat argument som ska återkomma under åren fram tills PK-skrivelsen om värnandet av privatlivets helgd - pressens vilja att ställa sig till myndigheternas förfogande.

[Man] avbryter den utveckling som resulterat i ett samarbete mellan press och polis, vilket vart ganska fruktbarande, inte bara för pressen utan också för polisen.⁶⁹

Och samtidigt som man menade sig vara till hjälp i myndighetsutövningen, menade man också att pressens korrekthet byggde på de av myndigheterna givna uppgifterna, vilka man satte i kontrast till allmänhetens.

Överståthållaren nämnde nyss, att det inte skulle vara nödvändigt att pressen får fortlöpande informationer. Vi tror att just detta är viktigt. Det är nämligen ett sätt att förebygga felaktigheter i reportaget och att hindra onödig ryktesspridning.⁷⁰

⁶⁷ Petersson, "Bör vi publicera namn på misstänkta", *Publicistklubbens årsbok 1956*, sid 101.

⁶⁸ Kjellin, "Hur skyddas den enskilde mot publicitetskador", *Publicistklubbens årsbok 1956*, sid 91.

⁶⁹ Söderlund, "Bör vi publicera namn på misstänkta?" *Publicistklubbens årsbok 1956*, sid 103.

Vi ser hur rapporteringen hela tiden anses ha ett värde, inte i sig själv, utan för vad den får publiken att tänka, hur den får publiken att reagera. Det är på det viset som publicistklubbens debattörer argumenterar inför utredaren. Och i fråga om myndighetsutövningen talar pressens företrädare inte bara om hur samarbetet ser ut idag, utan också hur man tänker sig det framöver:

Jag vågar påstå att den svenska pressen ännu inte till fullo blivit utnyttjad som ett verksamt led i brottsbekämpandet därför att samarbetet trots allt ännu inte nått den nivå som vi samtliga borde sträva efter.⁷¹

Det framstår nu som om pressens roll är att uppfostra allmänheten, att rätta den när den har fel och hindra irrationella rykten att spridas i folklagren, och man gör det med fakta som är relevant för samhällsintresset. Så löd alltså argumenten, denna den första debattkvällen i Haganderutredningens kölvatten. Haganderutredningen blev liggande, och ingen ansats gjordes för att göra den till ett lagförslag. Det var alltså ett ytterst välfungerande försvar man hade anfört.

13. Pressen och rättskipningen

Debatterna följde ändå, och 1959 tog PK återigen upp frågan om ”Pressen och rättskipningen”. Här uttalade sig fångvårdsdirektören Gunnar Marnell.

[D]et som sägs i pressen [är] inte bara androm till varnagel utan också androm till utbildning. Ur den synpunkten är detaljriikedomen i referaten olycklig. Om fångvårdsanstalterna kallas för brottets högskolor, då är pressen ett brottets korrespondensinstitut.⁷²

1910, när pressen refererade redan utförda handlingar, var inte behovet av självregleringar lika uppenbart - man skrev vad som skedde. Och detta det skedda går på två håll - dels utgår det från medborgarna som befinner sig i det offentliga rummet, och dels går informationen tillbaka på samma medborgare. Men i takt med att journalistiken blir alltmer upptagen av

⁷⁰ Söderlund, ”Bör vi publicera namn på misstänkta?”, *Publicistklubbens årsbok 1956*, sid 103.

⁷¹ Falkenstam, ”Bör vi publicera namn på misstänkta?”, *Publicistklubbens årsbok 1956*, sid 111.

⁷² Marnell, ”Pressen och rättskipningen”, *Publicistklubbens årsbok 1959*, sid 74.

samhällsintresset och statistik, av olika medvetna eller omedvetna normerande funktioner, kommer informationen inte längre från samma källa, och publiken blir till sin natur till slut endast publik inför denna nya rapportering vars grundfundament inte längre är händelsen som sådan, utan samhällets intresse av händelsen. Händelsen filtreras alltså genom ett myndighetsnät, och förlorar sin karaktär av ett enskilt fall. Och det är som samlad händelseinformation som pressen behövs, som förklarande part i denna envägskommunikation.

Och denna offentlighet blir därför också åtrådd, och måste begränsas från de som inte har skäl nog att höra hemma där. Och det är därför inte att förundras över att en diskussion på Publicistklubben handlade om just detta - ska en brottsling få uppträda i pressen?

Chansen att komma i tidningen utgör ofta en övermäktig frestelse för unga pojkar och flickor. Särskilt uppmuntrande måste de reportage som är genomsyrade av romantisering och tårdrypande sentimentala utgjutelser om brottslingen och hans anhöriga kunna undvaras.⁷³

Vid 1960-talets början hade man till slut förstått detta, att journalistiken kan användas för att uppfostra sina läsare. Och därför var också frågan så mycket viktigare om *vem* som kunde få tillträde till den. Men argumenten handlar sällan i de här diskussionerna om privatmänniskans eventuella inflytande på offentligheten, utan snarare offentlighetens inflytande på individen. Och offentligheten ska här inte bara förstås som tidningen, som den enskilda artikeln eller notisen, utan offentligheten som *fenomen*. För också den som ännu inte hamnat i tidningen - antas det - åtrår denna arena och scen som bevis på sina bedrifter. Människan strävar här efter att få befinna sig på denna arena och bli *en omständighet* för andra människor, med Arendts terminologi - att visa upp sin individualitet genom att handlingen blir sedd från flera olika håll. Därför tillkommer det pressen att motverka denna negativa samhällstendens genom att helt enkelt bannlysa individen från tidningssidan.

Individens handlingar är inte längre relevanta för pressen. Istället är det individens beteende som är intressant, vilket på samma gång utesluter individualiteten.⁷⁴ Skillnaden kan enkelt uttryckas i att en handling alltid är extraordinär, den frångår normen eftersom den först då blir

⁷³ Möller, "Hjälte i spalterna?", *Publicistklubbens årsbok 1960*, sid 86.

⁷⁴ Arendt, sid 245-246.

synlig. Ett beteende är tvärtom hela tiden en del av normen. Ett beteende är förutsägbart, handlingen måste bara oförutsägbart för att vara en handling.⁷⁵ Med Arendts perspektiv är pressen ytterst med om att skapa en ”massa” av de individer som tidigare identifierat sig med sina handlingar.

Genom att fräntas individualiteten som uppträder genom handlandet förlorar privatmänniskan initiativet, och blir ytterst ett redskap för de offentlighetens aktörer som önskar initiera handlingar. Och initiativet ska här inte förstås som att individen skriver artikeln, utan att hennes handlingar är den utlösande faktorn för att artikeln *blir* skriven. När individen är med om en olycka, då blir hon omskriven. När en brottsling begår ett brott, då blir brottet och brottslingen omskriven. Det är, som vi har sett i citaten, inte längre en tillbörlig ordning. Istället är den utlösande faktorn en annan, och det är det *syfte* som en eventuell publicering har på samhället. När en artikel har en positiv verkan på samhället, då kan den också bli skriven. När den inte har det måste den lämnas utanför. Det är normen som man önskar upprätta som bestämmer.

Men hur ska då brotten behandlas? Svaret torde, vid det här laget, inte överraska.

Brottsreportagen är skadliga för all ungdom. I stället för kriminalreportage bör göras reportage om den personal som tar hand om den missanpassade.⁷⁶

Denna stämning är nu en gång inte bara en enskild människas verk. Denna nya, i all hast skisserade genre, uppträder verkligen. Ekecrantz och Olsson kallar denna nya genre för ”en dag på myndigheten”. Deras exempel rör hur en ny skattelagstiftning ger som följd att tidningen skriver en artikel. Men inte om de som är föremål för lagstiftningen - individen - utan om myndigheten som ska handlägga lagstiftningen, d.v.s. skattekontoret.⁷⁷ Och i denna nya syn på offentlighetens uppgift kan också pressen hävda sina intressen. För om pressen är språkrör och tolkare för samhällsnyttig information måste de också anses stå högre upp i näringskedjan än vilken vanlig medborgare som helst - eller annorlunda uttryckt - som den allmänhet man säger sig företräda.

---

⁷⁵ Arendt, sid 73-74.

⁷⁶ Sjöberg-Krokstedt, ”Hjälte i spalterna?”, *Publicistklubbens årsbok 1960*, sid 89.

⁷⁷ Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom, sid 213-214.

I den mån rättegångsreferatet angrips, beror det på att vi inte fått vara med mer än i början av förhandlingarna. Pressen jämsställs med allmänheten, trots att vi har ansvariga utgivare.⁷⁸

Vi kan här stanna upp ett litet tag, och reflektera över denna sista mening. ”Pressen jämsställs med allmänheten, *trots att vi har ansvariga utgivare.*” Förhållandet mellan staten och pressen anses nu vara en grund för att kunna distansera sig från allmänheten. Pressens roll och syfte gör att den kan existera separat från allmänheten, att den kan tillskansa sig olika rättigheter som allmänheten inte kan göra anspråk på. Och i den kontext som vi tidigare ritat upp betyder detta närmande inte i första hand bättre möjligheter att granska makten, utan bättre möjligheter att undkomma statlig maktutövning.

14. Nyhetens förfall

Till slut blir den uppfattning som stipendiatberättelsen från USA gav utlopp för, att den skandalösa journalistiken istället ska ersättas av en journalistik som sysslar med samhällsrelevant information, rådande. Och på detta tema anordnas en diskussion i Publicistklubbens regi 1963, med den talande rubriken ”Nyhetens förfall”. Vad som angrips är nyheter som inte har ett syfte, utan bara är enkla anekdoter. Det är alltså inte tal om nyheter som rör brott eller annan lagbrytande verksamhet, utan nyheter som behandlar individer utan samhällsnyttig funktion i pressen, som gör dem - helt utan skäl anses det - till offentliga personer.

På en flicka som begav sig i väg från Norrköping till Åby, 9 kilometer, och var borta 4,5 timmar, gjordes det trespaltare.(...) Det är ingen reson i att en sådan sak dag efter dag skall toppa löpsedlarna. Sådant har nu börjat i landsortstidningarna också. Det är vad jag menar med nyhetens förfall(...).(-- Antingen hemfaller vi alla åt det tills det hela på något sätt exploderar och vi får börja om med notiserna igen. Eller också får det göras en boskillnad, så att branschen spricker i två delar. Den ena delen skulle då bestå av informationsorgan som har riktig nyhetsförmedling och korrekta uppgifter, och är tidningar i egentlig bemärkelse. Den andra delen får bli den som sysslar med att ge

⁷⁸ Breide, ”Hjälpte i spalterna?”, *Publicistklubbens årsbok 1960*, sid 90.

underhållning, att servera sådant som inte har någon faktiskt kärna utan bara är en rätt utan näringsvärde.⁷⁹

Det är en träffande metafor som formuleras. En rätt utan näringsvärde. Rätten – det är artikeln. Och näringsvärdet är det värde som rätten äger för samhället. Och fastän några talare faktiskt hävdar läsvärde och engagemang som viktig faktor i tidningsproducerandet, blir de tystade av Oscar Söderlund.

Tidningsverksamhetens ryggrad är nog i alla fall att förmedla fakta på ett korrekt och sanningsenligt sätt. Detta utesluter inte en mer eller mindre värdefull underhållning.⁸⁰

Handlade då pressens hänsyn mot ”privatlivets helgd” alls inte om privatpersonen? Skulle hela berättelsen om pressens ansvar gentemot allmänheten vara ett falsarium, en dimridå för att dölja pressens relation till makten inför allmänheten? Naturligtvis inte. Men vi ser, i linje med vad Arendt skriver, att distinktionen mellan det privata och det offentliga förändras. Och därmed förändras också den offentliga och den privata sfären själv. Statens intresse flyter in i privatmänniskans, och staten är intresserad av hur människor reagerar på olika samhällsfenomen. Och när privatpersonen faktiskt diskuteras som utgångspunkten för etiska diskussioner på 60-talet, då existerar hon faktiskt inte i egen rätt. Hon är tätt förbunden med det övriga samhällslivet, och hennes karaktär av enskild person har försvagats, istället ses hon i relation till samhällsintresset.

15. Kan pressen riskera brottslingens återanpassning till samhället?

1963 anordnades ännu en diskussion i Publicistklubbens regi. Rubriken för debatten var ”Kan pressen riskera brottslingens återanpassning till samhället?”. I debatten är skillnaden mellan den privata människan och offentlighetens intresse i det närmaste uttraderat, och Dr Elisabet Sjövall uttalar sig om att ”[r]ent allmänna beskrivningar av brott kan vara nyttiga”.⁸¹ Och i de fall då de privata och de offentliga intressena kolliderar, får det offentliga företräde.

⁷⁹Lundgren, ”Nyhetens förfall”, *Publicistklubbens årsbok 1963*, sid 51.

⁸⁰Söderlund, ”Nyhetens förfall”, *Publicistklubbens årsbok 1963*, sid 55.

⁸¹Sjövall, ”Kan pressen riskera brottslingens återanpassning till samhället?”, *Publicistklubbens årsbok 1963*, sid 63.

[P]ressen är framförallt nyhetsförmedlare. Vårt rättsväsen skulle inte fungera om inte pressen talade om för allmänheten vad som är brottsligt och vad som inte tolereras. I denna verksamhet måste man emellertid så långt möjligt undvika att skada enskilda.⁸²

Vi ser att privatpersonen inte längre tjänar samma roll som förut. Nu är hon ytterst en symbol för myndigheterna som producerar henne. Hennes funktion är att tydliggöra normen, vilka gränser den har satt upp, och hur dem slår mot de som överträder dem.

Tre år innan de nya PK-reglerna till slut fastslogs var frågan i det närmaste färdigbehandlad. Vi har sett hur det offentliga ändrat karaktär, och samhällsintressen så att säga penetrerat själva individens natur, så att hon i första hand bedöms efter samhällsmässig nytta. Också hennes uppträde på den offentliga scenen är avhängigt denna nytta som samhället har av henne i offentligheten. Och till doms över denna medverkan står pressen själv, som genom sitt speciella juridiska ansvar tilldelats rätten att bestämma över offentligheten och dess sammansättning.

16. Brott och namnpublicering

Den sista diskussionen som den här uppsatsen behandlar är en diskussion som hölls 1964, och fördes under namnet ”Brott och namnpublicering”. Här har denna princip om individens rätt att uppträda på den offentliga scenen slagit igenom med full kraft, och det är mer än något annat en logisk konsekvens av den utveckling som den här undersökningen ovan har skisserat.

Att en person på en förtroendepost eller i en annan framträdande ställning begår brott har förvisso ett allmänt nyhetsvärde. Men var ligger nyheten i t.ex. diversearbetaren NN:s inbrottsstöld eller rattfylleri? Däremot kan givetvis själva det brottsliga tillvägagångssättet och övriga omständigheter kring brottet vara förstasidesstoff. Är det så att folk vill ha namnen på ett antal syndabockar, en kanalisering av de egna primitiva vedergällningsinstinkterna? Ibland verkar det så. Men är det verkligen pressens uppgift och förenligt med god publicistisk sed att befrämja denna form av sensationshysteri?⁸³

⁸² Rudholm, ”Kan pressen riskera brottslingen återanpassning till samhället?”, *Publicistklubbens årsbok 1963*, sid 65.

⁸³ Nyqvist, ”Brott och namnpublicering”, *Publicistklubbens årsbok 1964*, sid 54.

Vi ser, i denna sista mening, hur den publicistiska seden, samtidigt som den är förbunden med en tanke på att undvika syndaböcker, på samma gång pekar förbi syndabocken själv, och in mot en vidare allmänhet. Pressen kan upphöja eller nedtyta ett beteende, och det är i detta värdet av en publicistisk sed finns. Själva skälet till varför en publicistisk sed överhuvudtaget kan finnas är från början att ett visst syfte ska uppnås med regleringarna. Och det syftet är inte privatpersonens, sådant hon själv formulerar det, utan samhällets eget intresse.

Till slut har vi då nått den praxis som blev rådande.

Man kan utan vidare dela justitiekanslerns vid en diskussion här i klubben uttalade principiella uppfattning att det är av synnerlig vikt att allmänheten känner till vad som är lagstridigt och vet hur överträdelser beivras. Men kan inte detta åstadkommas utan namnpublicering?⁸⁴

Svaret på den frågan vet vi. För vad som senare blev praxis var ett ”värnande av privatlivets helgd”, och detta privatliv kan bara nämnas om det finns ett allmänintresse. Detta skulle vi, med grund av vad undersökningen tidigare visat, kunna skriva om. Det allmänna intresset är här bestämt av samhällsnyttan, d.v.s. det ligger i samhällets intresse.

I den mån man vid bedömningen av namnpubliceringens syfte och tänkbara effekt finner att syftet inte är helt klart eller att namngivningen inte har någon bevisligen positiv mening saknas all anledning att ange vederbörandes namn.⁸⁵

Namnpubliceringen kräver alltså en *nytta och ett syfte*. Och denna nytta är, som vi har sett, ytterst beroende av myndigheternas intresse.

Efter de här årens debatter som följde efter Haganderutredningen, har vi till slut kommit till vägs ände i den här undersökningen. Man stod beredda att formulera regler som återspeglade klubbens samlade åsikt i frågan, och man formulerade dem såhär.

Följande praxis föreslås: Publicering av namnet på en för brott dömd bör i princip undvikas och får överhuvudtaget ej ske i fråga om unga lagöverträdare och villkorligt

⁸⁴ Nyqvist, ”Brott och namnpublicering”, *Publicistklubbens årsbok 1964*, sid 55.

⁸⁵ Nyqvist, ”Brott och namnpublicering”, *Publicistklubbens årsbok 1964*, sid 55.

dömda. Angivande av namn kan - med de nämnda inskränkningarna - tänkas i följande fall:

1. Då namnet redan är känt.
2. Efter samråd med den dömde för att motverka eller undanröja misstankar om att annan begått brottet.
3. Då polisen i spanings- och säkerhetssyfte vädjat om pressens hjälp.
4. Då pressens och allmänhetens intresse av information är av den styrkan att den dömdes identitet inte bör hemlighållas. Så kan vara fallet vid synnerligen grova brott.⁸⁶

I citatet ovan ser vi hur anonymiseringen inte i första hand är beroende av privatmänniskans vilja. Den är möjlig att ändra på, om samhället så kräver.

17. Slutsatser

Undersökningen har försökt visa vilken grund de regleringar som under åren 1930-1970 infogades i den publicistiska etiken står, vilket antagande som möjliggjorde dem, och vad för princip som vägledde deras tillkomst. Vi har sett hur samhällsintresset blivit den tvingande princip som i likhet med den forna familjefärens herre varit den styrande för hur medlemmarna av samhället bör agera. Det är med hänsyn till samhällsintresset som den publicistiska etiken regleras i olika skrivelser. Samhällsintresset är synligt i de fall då pressens företrädare menar att det finns ett *syfte* för pressens verksamhet. Samtidigt kan detta syfte för all del tjäna brottslingen. Men syftet finns inte till för brottslingens skull. Syftet pekar vidare ut mot det samhälle som brottslingen är en del av. Vi förstår då pressen som den arena där samhällsintresset tar form, och skapas som verksam kraft, som förebild och initiatör för handlingar som i sin tur tjänar samhällsintresset. Och inte minst förstår vi pressen som en sanktionerad arena *för* just samhällsintressets spridning till en allmänhet. Det kunde i någon mån vara korrekt att Haganderutredningen blev liggande, just av det skälet - pressen tog på sig rollen som arena för samhällsnyttig verksamhet.

Och viktigare ändå är att brottslingens förehavande och dess natur bestäms av samhällsintresset, vilket värderar en handling som offentlig eller privat. I de fall då en handling anses tjäna allmänintresset blir den offentlig, i annat fall förblir den privat. Det är på det viset vi ska förstå Publicistklubbens formulering om att ”publicitet, som kränker

⁸⁶ Publicistklubbens årsbok 1964, sid 56.

privatlivets helgd måste undvikas, där ej oavvisligt allmänintresse kan kräva offentlig belysning”.

För Olsson och Ekecrantz undersökning får de här resultaten högst påtagliga effekter. Den privatmänniska som de avser att mäta kan inte bestämmas utifrån *en* given uppfattning, utan måste hela tiden korreleras till allmänintresset för att bli begriplig och möjlig att alls definiera. Ett drastiskt sätt att uttrycka det förhållandet på är att hävda att privatmänniskans alls inte existerar, eftersom privatmänniskan inte äger några egna kännetecken. Privatmänniskan är samhällsintressets negativa bestämning, och som sådan alltid underkastad det övriga samhället, varför den antagna privatsfären förlorar sin betydelse. Det är fenomen som också Arendt observerar när hon skriver att ”masssamhället markerar samhällets seger, det utgör det stadium under vilket det över huvud taget inte finns några grupper som står utanför samhället.”⁸⁷

Med Arendts maktdefinition skapas en makt i pressen med hjälp av de publicistiska regleringarna. Detta eftersom det underliggande syftet med dem är att bestämma vad eller vem som får förekomma i pressen. Själva handlingarna är förbehållna en speciell grupp som bestäms i förhållande till samhällsintresset. Det är på det sättet som makt uppstår, eftersom det i och med regleringarna med hänsyn till samhällsintresset skapar en grupp som inte skingras, som är beständig också efter det att ögonblicket av samfälld handling är förbi.⁸⁸ Därför kan vi förstå samhällsintresset som en konsekvens av makt, men också i pressen själva förutsättningen för att makt kan uppstå. Och denna makt kan inte uppstå om den inte på ett önskvärt sätt förhåller sig till ett redan på förhand givet syfte.

18. Diskussion

Det kan finnas skäl att anse Habermas teorier vara alltför sällan explicit använda i den här undersökningen. Därför behövs ett klagörande för var någonstans Habermas mest kända teori, den om en resonerande offentlighet, kommer in i bilden.

Om vi förstår pressen som en spridare av en uppfattning av vad som är samhällsintresset, och om vi vidare anser en sådan utveckling vara i någon mån ofrånkomlig när statsmakten också

---

⁸⁷ Arendt, sid 72.

⁸⁸ Arendt, sid 273.

ser som sin uppgift att integrera den privata sfären i den politiska praktiken, då blir också frågan viktig vem som tillåts formulera allmänintresset. För Habermas är det rent av denna fråga som är den viktigaste. Frågan är dessutom viktigare än svaret. För Habermas ligger själva ändamålet i medlet – en resonerande offentlighet.

Den moderna staten förutsätter folksuveräniteten som principen för sin egen sanning, och folksuveräniteten skall i sin tur vara den allmänna opinionen. Utan denna tillordning, utan den allmänna opinionens substituering som ursprunget till all auktoritet i beslut bindande för helheten, saknar den moderna demokratin substansen i sin egen sanning.⁸⁹

Vi förstår då problemet i den utveckling vi i undersökningen ritat upp som att samhällsintresset så att säga föregår och bestämmer individens mening eller åsikt som legitim eller illegitim. Om en åsikt eller mening, och dessutom handling, inte på ett önskvärt sätt förhåller sig till samhällsintresset så bestäms den som illegitim. För Habermas betyder detta att individens rätt att yttra sin mening i offentligheten regleras redan på förhand.

Efter det att de publicistiska institutionerna själva blivit en samhällelig makt, en makt ägd för att privilegiera respektive bojkotta de i offentligheten inströmmande privatintressena och att medialisera alla blott individuella meningar, är utbildandet av en i sträng mening offentlig mening inte effektivt säkrad bara genom att alla fritt kan yttra sin åsikt och grunda en tidning. Publiken är inte längre en publik bestående av formellt och materiellt likaberättigade personer.⁹⁰

Det är också på det här sättet som en ”massa” skapas eftersom antalet meningsyttrare blir drastiskt färre än publiken som tar emot dessa åsikter.⁹¹ Och förstått genom Arendts teori om handlandet som skiljt från beteendet, blir också konsekvensen av de etiska regleringarna att det inte bara, som för Habermas, är åsikterna som blir färre, utan också själva handlingarna är förbehållna en speciell grupp som bestäms i förhållande till samhällsintresset. Det är också på det sättet som ”makt” uppstår, eftersom det i och med regleringarna med hänsyn till

---

⁸⁹ Habermas, sid 226.

⁹⁰ Habermas, sid 215.

⁹¹ Habermas, sid 237.

samhällsintresset skapar en grupp som inte skingras, som är beständig också efter det att ögonblicket av samfälld handling är förbi.⁹²

19. Sammanfattning

Uppsatsen har visat hur den journalistiska texten 1910 skiljer sig från den text som uppträder 1970 genom att den allt mer kommit att handla om vad som ska hända, och inte vad som har hänt. På samma gång skiljer sig det sätt som privatmänniskan och hennes privata handlingar uppträder på, eftersom förekomsten av privatmänniskan inte som 1910 är beroende av hur hon har handlat utan av hur hon ska bete sig.

Argumenten för en sådan utveckling i den journalistiska texten är att pressens uppgift är att tjäna samhällsintresset, och det är samhällsintresset som ger en handling och påföljande publicering dess värde.

Detta får med stöd av Arendts teorier om makt den konsekvensen att de människor som samlas i den offentlighet som pressen utgör hålls samman endast av samhällsintresset. På det sättet skapas makt endast om den tjänar samhällsintresset.

De publicistiska sederna, och de regleringar som pressen har infört i sin egen verksamhet, förstås på det sättet inte som att den makt som journalistiken besitter måste vara försiktig gentemot de som har mindre makt, utan att regleringarna tvärtom är en del av ett skapande av makt över de med mindre makt.

---

⁹² Arendt, sid 273.

Källförteckning

- Ekselius, Eva, ”De ser inte sina offer som människor”, *Dagens Nyheter*, 1970-02-07
- Engblom, Lars-Åke, Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (2002). *Den svenska pressens historia. 4, Bland andra massmedier (efter 1945)*. Stockholm: Ekerlid
- Massi, ”Stockholmarna behöver ej vara rädda åka T-bana”, *Dagens Nyheter*, 1970-02-07
- Massi, ”Våldet ökar i Stockholm”, *Dagens Nyheter*, 1970-02-06
- Osignerad, ”Den drunknade hamnarbetaren identifierad”, *Dagens Nyheter*, 1930-02-02
- Osignerad, ”Dödsoffren i trafiken dystert januarirekord”, *Dagens Nyheter*, 1960-02-03
- Osignerad, ”En förtviflad moder”, *Dagens Nyheter*, 1910-02-05
- ”Publicistklubbens årsbok 1934”, *Meddelanden från Publicistklubben*. (1907-1972). Stockholm: Publicistklubben.
- ”Publicistklubbens årsbok 1935”, *Meddelanden från Publicistklubben*. (1907-1972). Stockholm: Publicistklubben.
- ”Publicistklubbens årsberättelse 1937”, *Meddelanden från Publicistklubben*. (1907-1972). Stockholm: Publicistklubben
- *Publicistklubbens årsbok 1956*. (1938-). Stockholm: Publicistklubben.
- *Publicistklubbens årsbok 1959*. (1938-). Stockholm: Publicistklubben.
- *Publicistklubbens årsbok 1960*. (1938-). Stockholm: Publicistklubben.
- *Publicistklubbens årsbok 1963*. (1938-). Stockholm: Publicistklubben.
- *Publicistklubbens årsbok 1964*. (1938-). Stockholm: Publicistklubben.

Litteraturförteckning

- Arendt, Hannah (1998). *Människans villkor: vita activa*. Rev. utg. Göteborg: Daidalos
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994). *Det redigerade samhället: om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnufts historia*. Stockholm: Carlsson
- Habermas, Jürgen (2003). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv
- Arnö, Ivar (1964). *Publicistklubben 90 år: 1874-1964*. Stockholm: Klubben

